

'Nederland domineesland', 'Nederland museumland' en 'Nederland klompenland'. In het vierde hoofd stuk wordt de wisselwerking tussen geschiedwetenschap en ontwikkelingen in de samenleving geschetst. Historici verlegden als gevolg hiervan deels hun aandacht naar bijvoorbeeld meer sociaal-economische en culturele onderwerpen, waardoor de versplintering alleen maar verder toenam. Het grote verhaal voor het publiek wordt steeds meer geschuwd; in plaats hiervan verliezen de vakgenoten zich in een oneindige specialisatie en schrijven nog slechts voor elkaar.

Het is dan ook uit onvrede met wat de historici boden dat na 1945 vele groepen uit de samenleving hun eigen geschiedenis zijn begonnen. In de samenleving bestaat namelijk wel degelijk een eigen behoefte aan geschiedbeleving buiten de officiële kanalen om. In eerste instantie speelden musea hierop in onder het motto *living history*. Deze golf van musealisering heeft ertoe geleid dat ons land ondertussen de grootste museumdichtheid ter wereld kent. Ondanks een verlaging van de drempel door steeds meer alledaagsheid (bijvoorbeeld gebruiksvoorwerpen) als uitgangspunt van nieuwe collecties te nemen, blijft de participatie desondanks tot een relatief klein deel van de bevolking beperkt. Dit werd deels opgevuld door tevens de natuur en monumentenzorg als speerpunten voor het bewaren van het verleden erbij te nemen, en niet zonder succes. Overigens lopen de auteurs hier op pagina 149 opnieuw achter de feiten aan door de diverse ontwikkelingen van de afgelopen vijfjaar om de dynamiek van het landschap (de natuur zijn gang te laten gaan) weer in ere te herstellen, te negeren. De nog altijd niet gestilde honger van het (vergrijzende) publiek naar grootmoeders tijd werd en wordt echter vooral door een grote groep zelf vormgegeven: de heemkunde, waar lokale en regionale verbanden met ieders eigen, individuele geschiedenis (genealogie) samenkomt.

Dit boek probeert al met al een globaal overzicht te geven van de vele soorten en smaken van geschiedenis die er in Nederland geweest zijn of nog steeds heersen. In dat opzicht is het geslaagd; erg veel diepgang toont het boek daarbij helaas niet. Een duidelijke vraagstelling achter dit alles ontbreekt tevens. Voor het feit dat zij het nationalisme als de kwade genius van de (Nederlandse) geschiedschrijving beschouwen, moet de driekleur die de omslag siert bovendien kennelijk als een provocatie worden opgevat. In dat geval is het des te opvallender dat de twee buitenlandse auteurs die de Nederlandse geschiedenis in het voorbije decennium voor een breder publiek desondanks weer leesbaar hebben gemaakt, Simon Schama en Jonathan Israel, in het geheel niet worden vermeld.

Uiteindelijk blijft de lezer, in overeenstemming met de smaak van het gerecht dat hem is voorgeschoteld, achter met een boek dat vlees noch vis is.

C. O. van der Meij

J. Leerksen, A. Rigney, ed., *Historians and social values* (Amsterdam: Amsterdam university press, 2000, 243 biz., f95,- (gebonden), f55,- (paperback), ISBN 90 5356 458 6 (gebonden), ISBN 90 5356 451 9 (paperback)).

Hebben historici een specifieke maatschappelijke verantwoordelijkheid? Wat is de rol van historici in de vorming van een 'collectief geheugen', bijvoorbeeld voor het ontstaan van de Nederlandse natie, of in de verwerking van historische trauma's, zoals de jodenvervolgung? Is het de taak van professionele historici om andere vormen van representatie van het verleden, bijvoorbeeld in musea, romans en films, de maat te nemen? Hebben historici een emancipatoire functie, zoals de arbeiders-, homo- en vrouwengeschiedenis of recentelijk de geschiedenis van migranten? Deze en andere vragen komen aan bod in *Historians and social values*, een bundel

samengesteld naar aanleiding van de conferentie 'Social values and the responsibilities of the historian' van het Huizinga Instituut in 1997. De Amerikaanse wetenschapsfilosoof Richard Kory hoopt in een nawoord dat het vak 'remains tolerant enough neither to command nor to forbid the use of history for political purposes'.

Mede door de zogenaamde 'linguistic turn' is in de wetenschapsfilosofie de laatste decennia veel aandacht geweest voor de onderwerpskeuze van de historicus en de wijze waarop deze zijn uitkomsten presenteert. In het verlengde hiervan wordt recentelijk ook gesproken van een 'pragmatic turn', waarin de sociale positie van de historicus centraal staat. Deze vraag is zo oud als de geschiedwetenschap zelf, zo meent Ann Rigney in de verhelderende inleiding. Rankes dictum dat het de taak is van de historicus om te reconstrueren *wie es eigentlich gewesen* is, was immers gericht tegen geschiedbeoefening als middel tot politiek. Toch klinkt vaak de roep om 'maatschappelijk relevant' onderzoek, dat moet aansluiten bij actuele problemen. Hoe verhoudt de wetenschappelijke autonomie zich tot het verlangen naar een maatschappelijk relevante geschiedschrijving? In *Historians and social values* presenteren historici uit verschillende landen en historische disciplines hun gedachten hierover.

Vier aspecten van de vraag naar de sociale verantwoordelijkheid van de historicus worden in deze bundel uitgelicht: de verhouding tussen academisch onderzoek en sociaal engagement; de aard van de maatschappelijke verantwoordelijkheid; de wijzen waarop historici deze verantwoordelijkheid in de praktijk brengen en de bemoeienis van historici met specifieke problemen. Wat de eerste vraag betreft schetst Carlo Ginzburg het belang van het historisch perspectief, dat volgens hem een distantie verzekert tot het verleden, zonder te vervallen in relativisme. Peter Gay stelt het interne historische vakmanschap tot voorbeeld: door kritisch en consciëntieus onderzoek kunnen historici de vinger leggen op foutieve overtuigingen, om vervolgens Rankes dictum opnieuw tot standaard te verheffen. Wolfgang J. Mommsen staat een meer externe benadering voor: de taak van de historicus in de vorming van culturele identiteiten. Historici tekenen collectieve herinneringen op en onderwerpen deze tegelijkertijd aan een kritische analyse. Deze interne en externe betrokkenheid komen samen in de bijdrage van Jörn Riisen, die een brug tracht te slaan tussen waarden en methodologie. Waarden en objectiviteit komen naar zijn overtuiging samen in het streven naar intersubjectiviteit. De historische wetenschap laat zien hoe een dialoog tussen uiteenlopende perspectieven mogelijk is. Geschiedschrijving leert voorbij het eigen standpunt te zien en hierin ligt ook haar morele en politieke waarde.

In de bijdragen over de andere aspecten van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de historicus is eveneens een onderscheid te maken tussen een externe en interne betrokkenheid. Wat betreft de aard van de maatschappelijke verantwoordelijkheid spreekt François Bédarida van de noodzaak tegemoet te komen aan vragen uit de samenleving naar verklaring en zelfs beoordeling van personen en gebeurtenissen in het verleden. Hij spreekt (in navolging van Ricoeur) zelfs van een 'ethical debt vis-à-vis the past'. Ed Jonker beklemtoont daarentegen (met een verwijzing naar Habermas) de intrinsieke morele waarde van historisch onderzoek, dat respect leert voor andermans standpunt en een openheid voor kritiek: 'It teaches us modesty regarding the validity of our statements and the right to speak on behalf of others'. De interne historische les in bescheidenheid laat zich echter moeilijk verenigen met de externe roep om verklaring en beoordeling.

Het derde en vierde aspect van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de historicus hebben een meer praktisch karakter. Wat betreft de wijzen van verantwoordelijkheid pleit Geoff Eley voor een geschiedschrijving — als onderdeel van de bredere 'cultural studies' — die de sociale machtsvorming bloot legt; Arthur Mitzman beklemtoont in een pleidooi voor een 'rebirth of humanism' de educatieve rol van de historicus en Jo Tollebeek vraagt aandacht voor de

sociale waarde van de 'waardeloze' historische curiositeit. Ten slotte biedt de bundel inzicht in de specifieke bemoeienis van historici met de oorlog in Vietnam (Michael Adas), vrouwenemancipatie (Michelle Perrot), nationale geschiedenis (Niek van Sas) en historische trauma's (Lucette Valensi). Uit veel van deze bijdragen spreekt opnieuw de paradox tussen de interne criteria van wetenschappelijk onderzoek versus de externe vraag naar rechtvaardiging. Uitsluitel geeft deze bundel niet, maar dat is ook niet nodig. Van groter belang is het bewustzijn van de sociale positie van de historicus dat uit alle bijdragen spreekt. Geruststellend is ook Rorty's overtuiging dat de academische geschiedschrijving in dit dilemma kan volstaan met 'proper pride in shared standards of craftsmanship'.

Ronald van Raak

P. Kooij, e. a., *De actualiteit van de agrarische geschiedenis* (Historia Agriculturae XXX; Groningen, Wageningen: Nederlands agronomisch historisch instituut, 2000, 117 blz., ISBN 90 367 1329 3).

Aan deze bundel hebben vijf auteurs een bijdrage geleverd waarvan er drie verbonden zijn aan het Nederlands agronomisch historisch instituut (NAHI), de uitgever van de bundel. Het boek bestaat uit vooraf uitgewerkte versies van de lezingen die zijn gehouden op het gelijknamige symposium ter ere van het vijftigjarig bestaan van het NAHI.

De bundel heeft deels het karakter van een gedenkboek, waarin wordt teruggeblikt op een productief verleden, deels van een presentatie van de huidige stand van onderzoek. De bijdragen zijn dan ook zeer verschillend van karakter. De onderwerpen die behandeld worden, zijn: de agrarische geschiedschrijving in Nederland, de Nederlandse landbouw in de twintigste eeuw, het ontstaan en verdwijnen van het boerenbolwerk, de maakbaarheid van het platteland — aan de hand van onderzoek naar de streekverbeteringsplannen — en de geschiedenis van het NAHI zelf.

De bijdrage van M. Gerding 'Vijftig jaar NAHI. Een halve eeuw agronomisch historisch onderzoek' (99-115) ademt de sfeer van vriendelijke betrokkenheid. De auteur schetst in grote lijnen een levendig beeld van de organisatie, de mensen die erbij betrokken waren en wat hen dreef. Het blijkt dat het NAHI regelmatig te maken heeft gehad met vraagstukken van financiering, legitimiteit en personele bezetting. Daarbij speelde ook, dat zowel de rijksuniversiteit Groningen als de landbouwhogeschool te Wageningen actief waren op het terrein van de geschiedenis van de landbouw en elk hun eigen belangen hadden.

Aanleiding voor de oprichting was de wens om de te lang veronachtzaamde landbouwgeschiedenis beter onder de aandacht te brengen. Het instituut zou documentatie op dit terrein moeten verzamelen en onderzoek stimuleren. De vestiging in Groningen had destijds de sterke voorkeur van de betrokkenen, maar een goede verstandhouding met Wageningen werd zorgvuldig bewaakt. Sinds 1998 is de situatie aldus dat een halve leerstoel agrarische geschiedenis in Wageningen en een halve leerstoel economische en sociale geschiedenis in Groningen in de persoon van prof. dr. P. Kooij gecombineerd worden met het directeurschap van het NAHI. De toekomst van het instituut is daarmee op een creatieve wijze veilig gesteld. De hoofdactiviteiten van de instelling zijn na vijftig jaar nog steeds documentatie en onderzoek, maar men is tegenwoordig wel, samen met de evaluatiecommissie die in 1995 rapport uitbracht, van mening dat onderzoek 'meer in het recente verleden gesitueerd [zou] moeten worden bij vraagstukken met een zekere beleidsrelevantie' (113).

Deze nadruk op de maatschappelijke relevantie van het onderzoek is ook duidelijk terug te